

Звичайно, ми наводимо приклади лише видатних вчителів того часу. А таких було одиниці. Більшість з них були посередніми особистостями, які не відходили від правил та стандартів. Саме тому весь навчально-виховний процес в освітніх закладах того часу не лише не розвивав ані вчителів, ані учнів, а навпаки пригнічував і гасив інтерес до навчання, до своєї роботи.

З таким явищем боровся К.Ушинський. Він звертав увагу суспільства на те, що ні в якому випадку педагог не повинен забувати про своїх учнів, адже це, за його словами, джерело творчості і сили духовної самих вчителів. Вчитель творчий завжди буде мати популярність в учнів, які будуть цінувати кожне його слово, кожний його урок за те, що на таких уроках вони відпочивають душею і набираються досвіду спілкування, знань, вчать культурі поведінки і моралі. Творчий учитель завжди буде відноситися до своїх вихованців демократично і з розумінням, ніколи не буде обтяжувати їх непотрібним та незрозумілим матеріалом, завжди знайде час і сили для того, щоби додатково пояснити складний матеріал [6].

Кінець XIX – початок XX століття став ніби горнилом, в якому кувалися нові кадри російської педагогіки. Крім Ю.Левицької, Д.Пирогова, І.Савенкова, К.Ушинського на педагогічному поприщі з'являються такі новатори як П.Блонський, М.Бунаков, М.Корф, С.Рачинський, С.Русова, М.Столпянський, Л.Толстой, С.Шацький; на Поділлі працював видатний педагог, професор Новоросійського університету О.Набоких.

Всі ці педагоги окрім неоціненного внеску у розвиток теорії навчання і виховання зробили і великий внесок у розвиток практики навчання. Дякуючи їм, російська педагогіка поступово переходила на гуманістичне спрямування, педоцентризм.

Висновки... Отже, ми розглянули існуючі підходи до трактування поняття “творчість” у психології та педагогіці і визначили, що, незважаючи на різноманітність у поглядах щодо класифікації даного поняття як процесу чи форми, усі науковці погоджуються, що творчість є, насамперед, індивідуальною психологічною рисою. притаманною кожному індивіду, і яка потребує всебічного та перманентного розвитку та формування відповідної потреби творчої самореалізації. Що стосується історичного аналізу застосування творчого підходу в педагогіці другої половини XIX – початку XX століття, то тут було визначено, що вже у ті часи творчість вважалася невід’ємною та необхідною рисою професійного портрету вчителя. Передові вчителі, науковці-педагоги всупереч державній політиці впроваджували творчі методи навчання, розвивали творчі здібності в собі і у своїх вихованців, чим зробили неоціненний внесок у розвиток гуманістичної та педоцентристської педагогіки.

Література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376с.
2. Извольскій Л. Сводъ постановленій и распоряженій о спеціальныхъ испытаніях на учительскія званія. – К.: Типо-Литографія Высочайше утв. Т-ва И.Н.Кушнеревъ и К, 1898. – 156 с.
3. Латышина Д.И. История педагогик. Воспитание и образование в России (X – начало XX века): Учебное пособие. – М.: Издательский дом “ФОРУМ”, 1988. – 584с.
4. Педагогическая энциклопедия: В 4 т. / Гл. ред. И. А. Каиров, Ф. Н. Петров и др. – М.: Советская Энциклопедия, 1966. – Т. 3. – 880 с.
5. Савѣнков И. Наставленія молодому учителю російскія народныя школь. – СПб.: Типо-Литографія Высочайше утв. г. П.А.Ермолова, 1887. – 78 с.
6. Ушинський К.Д. Вибрані твори. В 6 т. Т.2. – К.: Медіа-Прес, 1993. – 462 с.
7. Maslow A. Creativity self-actualising people // In H. N. Anderson “Creativity and its cultivation”. – New York: Harper Row, 1980. – 56 p.
8. Torrance E.P. Guiding creative talent. – Englewood Cliffs. – N.Y.: Prentice Hall, 1962. – 278 p.

Анотація

У статті розглядається проблема творчого підходу до організації навчально-виховного процесу у навчальних закладах другої половини XIX – початку XX століття.

Аннотація

В статье рассматривается проблема творческого подхода к организации учебно-воспитательного процесса в образовательных учреждениях второй половины XIX – начала XX века.

Подано до редакції 16.02.2008.

© 2008

Ковальчук Л.І.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД УЧИТЕЛЯ-ПЕДОЛОГА У ВІТЧИЗНЯНІЙ ШКОЛІ ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема психологічного здоров'я дітей не втрачає своєї актуальності і в рамках сучасної шкільної освіти. Вперше використання практичного досвіду психологів та необхідність психологічного супроводу дитини в навчальному процесі було обґрунтовано педологічною наукою. Саме з подачі педологів в кожній радянській школі 20-30 років XX століття діяла педологічна служба.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Розвиток цієї служби нерозривно пов'язаний з іменами таких психологів та педологів того часу П.Блонським,

Л.Виготським, Г.Костюком, І.Соколянським. В подальшому ці традиції підтримали В.Давидов, В.Мухіна, Н.Тализіна, Д.Ельконін та ін.

Педологічна служба була прообразом сучасної психологічної служби, заклала основу для всієї роботи сучасних шкільних психологів. Питання педологічної (психологічної) служби в школі належить до чиста тих, які внаслідок традиційного тлумачення партійної постанови “Про педологічні перекирення в системі Наркомпросів” від 4 липня 1936 року були закриті. Звернутися до висвітлення її діяльності сьогодні спонукає кілька причин. Перша з них – безсумнівна актуальність комплексного підходу до проблеми розвитку дитини. Саме в рамках педологічної служби відбулася апробація першого досвіду надання психологічної допомоги радянській школі у вирішенні конкретних проблем виховання й навчання школярів. Цей досвід здійснювався у органічному зв'язку і з тими принципами виховання й навчання (диференціації та індивідуалізації навчання, педоцентризму), на які спираються у процесі перебудови сучасної шкільної освіти сучасні дослідники. Тому вивчення такого досвіду має не лише науковий, але й практичний інтерес.

Метою статті є дослідження роботи педологічної служби в напрямку психологічного супроводу вчителя – педолога у вітчизняній школі.

Виклад основного матеріалу дослідження... Педологію позиціонували як науку про цілісний розвиток дитини [2], визначали дві суттєві ознаки педології як самостійної наукової дисципліни – цілісність і розвиток (які розглядаються як єдиний процес). Ці ознаки виділяються в якості провідних багатьма психологами і педагогами 20-30-х років ХХ століття, зокрема П.Блонським, Н.Крупською, хоча за своїм конкретним змістом вони відрізняються. Центральним тут виступає поняття цілісності. Л.Виготський розумів цілісний підхід до вивчення дитини як спеціальну установку на розкриття тих нових якостей і специфічних особливостей, що і виникають із поєднання окремих сторін його розвитку – соціальної, психологічної і фізіологічної – у цілісний процес [2, с.174]. Виховання і навчання учнів розкриваються з позиції багаторівневої організації людського розвитку, що передбачає врахування соціальних, психологічних і біологічних властивостей в єдності. Показовою у цьому відношенні для 30-х років ХХ ст. є “Педологія” П.Блонського, видана в 1934 році.

Особливості розвитку педології як науки, концепції, що переважали в ній безпосередньо впливали на становлення психологічної служби в школі. По перше, в силу самого розуміння предмета “педологія”, вона набувала комплексного характеру, поєднуючи риси психологічної і медико – біологічної служб одночасно. Дитяча і педагогічна психологія розглядається як складова педології, тому її наукові дані приходять у педагогічну практику опосередковано – через дану науку про дитину, де вони синтезуються із даними інших наук про людину.

Тим не менше виконавча структура педологічної мережі була створена і далі розширювалась, наповнюючись кадрами, що пройшли спеціальну педологічну підготовку на короткострокових курсах, накопичуючи значний емпіричний матеріал.

Проблеми вивчення стану психічного здоров'я дітей у цей період розглядалися і теоретиками педології, і педологами-практиками в основному з позицій розумового розвитку учнів та оцінки характерологічних рис їх емоційно-вольової поведінки. Незважаючи на це, педологічна практика накопичила значний емпіричний матеріал із питань психофізіології дитинства, організації виховного середовища, створення прийнятних педагогічних, психологічних та гігієнічних умов для повноцінного природного розвитку учнів. Зазвичай обов'язки педолога виконували шкільні лікарі, які проводили соціологічні дослідження середовища, що оточує дитину, дослідження психологічних властивостей і процесів. Для проведення такої роботи вони отримували додаткову психолого-педагогічну підготовку, відвідуючи курси або семінари. У силу специфіки базової освіти лікарів, загального спрямування діяльності органів охорони здоров'я на вирішення питань дитячого здоров'я та медико – санітарної роботи, педологічна служба в школі набувала біологічного спрямування. Саме на цей час припадає масове захоплення тестовою методикою. Тести застосовуються усюди, але не завжди їх результати застосовуються правильно. Зокрема на першому педологічному з'їзді зазначалось, що для практичних висновків про ту, чи іншу дитину повинен братись до уваги весь комплекс життєвих умов дитини та її повна психофізіологічна характеристика [1]. Педологом називають себе усі, хто так чи інакше займається вивченням дитини. Наприкінці 20-х років ХХ століття керівництво Наркомпросу гостро ставить питання спеціальної підготовки працівників педолого-педагогічної служби, чіткого розмежування функцій шкільного лікаря та шкільного педолога. Неодноразово виступаючи із цим питанням А.Луначарський підкреслював: “Нам потрібний не лише шкільний лікар, нам також потрібний педолог, без якого неможлива шкільна справа. Нема й не може бути радянської школи без значної кількості штатних педологів” [3, с.19].

Після Першого Педологічного з'їзду (кінець 1927 – початок 1928 року) в Харкові, Києві, Одесі та Дніпропетровську створюється мережа педологічних кабінетів та консультацій, починається новий етап в розвитку педологічної служби в школі. Згідно партійних постанов 1930-1931 років усі види навчально-виховної роботи повинні співвідноситись із віковими особливостями дитини, а педологічна служба повинна науково забезпечувати весь шкільний процес навчання й виховання та окремі види навчально – виховної роботи із урахуванням психологічних і фізіологічних даних індивідуальних та вікових особливостей школярів. У постанові

колегії Наркомпросу “Про стан і завдання педологічної роботи” від 7 травня 1933 року визначалися основні напрямки діяльності шкільної педологічної служби:

- а) вивчення школярів з метою підвищення якості освітньої та виховної роботи й закріплення свідомої дисципліни;
- б) робота із педагогічно занедбаними (важкими) дітьми та профілактична робота;
- в) робота із ознайомлення педагогів – піонервожатих й батьків із основами педології;
- г) профорієнтаційна робота [4].

Велика увага у роботі педологів приділялась органічному взаємозв'язку діагностичної роботи із практичною участю педологів у навчально – виховному процесі. Педологи допомагали вчителям визначати причини труднощів розвитку дітей, визначали разом із ними засоби включення дитину у систему соціальних відношень. На педологів було покладено завдання комплектування класів на основі вивчення навчальної підготовленості та рівня розумового розвитку школярів; розробки практичних заходів, щодо оптимізації занять, загального режиму школи й правил внутрішнього розпорядку; діагностики причин неуспішності окремих учнів та її подолання; аналіз навчальної роботи, її окремих ланок (тема, урок) з точки зору її відповідності віковому розвитку дітей; планування й розподіл суспільної роботи, виховних заходів із урахуванням індивідуальних особливостей школярів; допомоги обдарованим дітям тощо.

У відповідності до функцій, що покладались на педологічну службу була створена її чітка структура, до якої входили: 1) головний центр – міжвідомча педологічна комісія й педологічна група навчально – методичного центру при Наркомпросі РСФСР; 2) педологічні лабораторії та кабінети – методичні центри при обласних і районних органах народної освіти; 3) педологічні кабінети, що працювали безпосередньо в рамках школи.

Педологічні лабораторії та районні кабінети в основному виконували методичні функції в організації шкільної педологічної служби. В рамках роботи лабораторій діяли робочі групи такого спрямування, як методика комплектування навчальних груп, психофізіологія трудового виховання та політехнічного навчання. Результатом роботи груп було вироблення методичних рекомендацій з досліджуваної проблеми.

Найтісніше із проблемами та реаліями школи були пов'язані саме шкільні педологи. У рамках освітньої реформи початку 30-х років посада педолога була обов'язковою у кожній школі. Педолог не лише спостерігав, аналізував узагальнював результати досліджень, а й активно включався до педагогічного процесу як учитель або звільнений класний керівник, працюючи в педагогічних радах, методичних комісіях. Висновки педологів обговорюються на шкільних вчительських зборах, впроваджуються в практику даної школи, що забезпечує швидке і широке застосування психологічних даних у щоденній практиці школи.

В організаційних рамках педології розгорталось багато емпіричних досліджень, завданням яких було створення сприятливіших умов для розвитку дитячої індивідуальності. Зусилля дослідників спрямовувались на з'ясування ролі спадкових і вроджених факторів у детермінації індивідуально-психологічних відмінностей. Значна увага приділялась розкриттю взаємозв'язків між соматичними й психічними аспектами поведінки дитини. При цьому простежувалась залежність кожного з них від побутових, зокрема санітарно-гігієнічних, умов. Чимало робилося для вивчення соціального середовища, у якому перебували діти, скажімо ситуації у сім'ї, її впливів на розвиток дитини. Особлива увага приділялася проблемі “важкого дитинства”, обстеженню життя педагогічно занедбаних школярів (невстигаючих, другорічників, “дезорганізаторів” тощо).

Оцінюючи значення цих досліджень з сучасної точки зору, слід згадати, що вони проводилися у важкі роки післявоєнної розрухи, в умовах неписьменності широких трудових верств населення, низької культури у багатьох сім'ях.

Подекуди шкільному педологу доводилось вирішувати не психологічні чи методичні проблеми, а суто побутові: діти зі зниженим слухом, короткозорістю, з аденоїдами, а також хворі на туберкульоз були направлені на лікування, ті, що мали погане харчування, одержували гарячі сніданки, було розгорнуто роботу з ліквідації неписьменності серед батьків, “дезорганізаторів” стали залучати до активної участі в житті шкільної піонерії. Над ними взяли шефство робітничі колективи. Все це поступово приносило позитивні результати.

Особливе значення в діяльності педологічної служби мало вивчення виробничо-трудова спрямованості дітей з метою профосвіти і профорієнтації. Ця робота починається з вивчення дитячих професійних нахилів. Найпоширенішими методами цієї роботи були анкетні обстеження, дитячі твори, бесіди, спеціальні спостереження за працею дітей та складання відповідної характеристики, медичне обстеження. Розповсюдженим було “оцінне спостереження”, яке включало чотири основні елементи дитячої праці: планування, матеріал, інструменти та трудові операції. Також використовувався синтетичний метод, що дозволяв аналізувати і оцінювати не окремі операції, а продукт дитячої праці за допомогою особливих зразків шкали оцінювання.

Цінним в творчості педологів була розробка теоретичних уявлень про виникнення “я” дитини, формування життєвих програм поведінки, впливу фізіологічних процесів на його психіку, ролі середовища у соціальному і інтелектуальному розвитку особистості. Сама спроба методологічного і теоретичного осмислення цих проблем у світлі досягнень науки того часу була важливим кроком вперед. Нищівного удару по педологічній службі школи і

усіх педології завдала сумнозвісна постанова, яка на довгі десятиліття позбавила дитину психологічної підтримки в навчально-виховному процесі – “Про педологічні перекирення в системі Наркомпросів” [1]. Нового рівня розвитку ця служба набула в 50-х роках ХХ століття уже більше в руслі вікової та спеціальної психології, а також із переходом на навчання з шести років. Наприкінці 80-х років ХХ століття відроджуються дослідження педологічного спадку.

Висновки... Сьогодні психологічна служба як наступниця педології є одним з пріоритетних напрямків використання педолого-психологічних знань у практиці навчально-виховного процесу. Діяльність даної служби є одним із вирішальних чинників гуманізації відносин у суспільстві, оскільки ґрунтується виключно на індивідуальному підході до особистості людини.

Психологічна служба освіти – це інтегральне явище, що представляє собою єдність чотирьох складових – наукового, прикладного, практичного та організаційного. Психологічна служба освіти діє у системі освіти для підвищення ефективності навчально-виховного процесу, своєчасного виявлення труднощів, проблем та умов індивідуального розвитку особистості, корекції міжособистісних відносин усіх учасників педагогічного процесу, профілактики відхилень в індивідуальному розвитку та поведінці. Вона є системою, що спрямована передусім на індивідуальну роботу з людиною з метою максимального виявлення її творчих здібностей та умов розвитку, формування здорового способу життя, подолання кризових життєвих ситуацій тощо.

Література

1. Бернштейн М.С. Вопросы методологии на первом Всесоюзном педологическом съезде // На путях к новой школе. – 1928. – №1. С.18-21.
2. Выготский Л.С. Педология и психотехника // Психотехника и психофизиология труда. – 1931 – № 2-3. – С.173-177.
3. Луначарский А.В. О воспитании и образовании. – М.: Просвещение, 1976.
4. Постановление коллегии Наркомпроса “О состоянии и задачах педологической работы” от 7 мая 1833 г. // Бюллетень Народного комиссариата по просвещению РСФСР. – 1933.-№13. – С.23-26.
5. Постановление ЦК ВКП (б) от 4 июля 1936 г. “О педологических извращениях в системе наркомпросов” // Народное образование в СССР: Сб. документов. – М., С.3-8.

Анотація

Стаття присвячена питанню психологічного супроводу вчителя – педолога у вітчизняній школі та роботі педологічної служби України в першій половині ХХ століття.

Аннотація

Статья посвящается вопросу психологического сопровождения учителя – педолога, а также работе педологической службы Украины первой половины ХХ века.

Подано до редакції 16.02.2008.

© 2008

Малежик Ю.М.

ТВОРЧИЙ ПІДХІД ХУДОЖНИКІВ-ПЕДАГОГІВ ДО ВИКЛАДАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ШКОЛІ (друга половина ХХ століття)

Постановка проблеми у загальному вигляді... Серед багатьох проблем сучасної педагогіки проблема художньої освіти посідає одне з провідних та визначних місць. На наш погляд, цю проблему не можна вважати тимчасовим явищем або випадковістю хоча б тому, що вона виникла ще за часів дореволюційної школи минулого століття, і вже більше ста років є предметом постійних пошуків, вивчення та удосконалення багатьох педагогів, психологів, методистів та вихователів.

Неабияке місце в системі становлення та розвитку художньої освіти належить вихованню та навчанню майбутнього вчителя – насамперед теоретично та методично озброєного з усіх проблем викладання образотворчого мистецтва, та обов'язково – творчо обдарованого, такого який вміє поєднувати і застосовувати свої теоретичні знання з урахуванням не лише власних здобутків, а й передового педагогічного досвіду вчителів, художників-педагогів, художників, методистів, мистецтвознавців та ін., що творчо підходили до викладання образотворчого мистецтва в школі та в позакласній і позашкільній освіті.

Ознайомлення з основними проблемами в галузі художньої освіти, з педагогічними теоріями та навчально-виховною практикою країни в період другої половини ХХ ст., дозволяє виявити прогресивні явища та нововведення, визначити шляхи розвитку актуальних задач, поставлених перед школою в наш час. У зв'язку з цим наукові здобутки та напрацювання багатьох педагогів-науковців являють собою значну методологічну базу для формування і розвитку майбутнього педагога-професіонала без втрати творчого аспекту особистості.

Проблема творчих якостей особистості майбутніх вчителів розглядається у роботах: філософів (Є.Я.Басін, М.О.Бердяєв, Д.І.Говорун), психологів (Д.Б.Богоявленська, Л.І.Божович, Л.С.Виготський, О.Л.Галін, В.С.Кузін, А.Маслоу, Я.А.Пономарьов, С.Л.Рубінштейн, Н.Ф.Тализіна, Б.М.Теплов), педагогів (Є.А.Антонович, В.Г.Бутенко, І.А.Зязюн, Б.Т.Ліхачов, С.Г.Мельничук, Б.М.Неменський, О.П.Рудницька) та мистецтвознавців (В.Р.Аронов, М.М.Волков, О.А.Тарасенко).